

k mnohonásobnému zrychlení práce s informacemi. U tak velkého množství materiálu se dokonce jedná v současné době o jediný možný způsob práce s tak objemnými daty.

Data zadávaná do počítače jsou kvantitativní nebo kvalitativní. Kvantitativní data (počet střepů, váha střepů) jsem získal měřením a počítáním. Pro kvalitativní data jsem si definoval škály. Hloubky byly stanoveny výzkumem (0-20, 20-40...atd.). Pro barvy vznikla komparační řada – „vzorkovník lokality“ (hnědá, šedá, hnědo – šedá, cihlová ...atd.). Pro popis znaků keramiky byla vytvořena deskripce keramiky HK.

Deskripce je koncipována jako obecná a otevřená, jejím cílem je, aby mohla být aplikována na další lokality HK. Je založena na tektonice nádob a využívá takové znaky ve stavbě nádoby, které jsou objektivně porovnatelné a pro jejichž zjištění není třeba používat speciální měřičské pomůcky.

Cílem předložené deskripce je popisování celých nádob i fragmentálních částí nádob (střepů). Z Těšetic „Suten“ pochází keramika v 99% fragmentální. Každý vybraný fragment byl pomocí deskripce popsán:

1. určen typ nádoby nebo druh předmětu dle definovaných tabulek typů.

2. určena výzdoba nebo jiná úprava povrchu dle definovaného „typáře“ výzdoby a plastických prvků (rytá, žlábkovaná, ... kolkovaná výzdoba). „Typář“ se dá průběžně doplňovat o nové typy. Doporučení k rozřazování materiálu je předsunuto před naplněnou databází vybraného materiálu v přílohách.

18. Komentář k základním pracem o HK

V. Podborský (1970, 1972, 1974) – dosud jediné komplexní vyhodnocení sídlišť HK. Podrobné vyhodnocení všech kategorií sídlištní problematiky (dějiny výzkumu, rovinná sídliště, výšinná sídliště – hradiště, objekty, materiál) zůstávají dosud základem našich znalostí o HK. Velké množství materiálu ze starších výkopů autor vytrídil, zhodnotil a porovnal se soudobými výzkumy. Práce nastiňují původ HK ze starší fáze SPP – podolské kultury na konci stupně HB. Celý vývoj HK je rozdělen do 6 stupňů. Mezi pracemi jsou dílčí rozdíly ve výběru charakteristických lokalit některých stupňů (ve starší práci jsou lokality Střelice a Jaroměřice n. Rokytnou kladeny do dvou následujících stupňů, v mladší práci spadají již do jednoho stupně). Následující tabulka představuje mladší verzi.

HB3 – HC1	Podivín	I
HC2	Těšetice	II – 1
HD1	Bezkov	II – 2
HD2 – LA	Jaroměřice	III – 1
LB	Prosiměřice	III – 2
LC	Tvarožná	III – 3

V. Podborský na základě širokého studia pramenné základny správně zhodnotil možnosti třídění sídlištního materiálu s maximální podrobností do Reineckových

stupňů. Takto nastíněná chronologie vystihuje i dnes podstatu postihnutečných chronologických změn na sídlištním materiálu (99% tvoří keramika). Členění na stupně (I, II, III) je i nadále vhodné. Posun v poznání pramenné základny dnes již ovšem nedovoluje akceptovat teorii paralelního vývoje stupňů HD a LA, u Podborského dokonce ještě dále do LC. Tento nastíněný překryv, zejména ve stupni LA v průběhu 2. pol. 5. stol. neodráží vývoj v této době. Dnes se lze ztotožnit s jeho 5 stupni HK (I až III-2). Šestý stupeň (Tvarožná, tj. III-3) není na sídlištech dále rozpoznáván (keramický materiál je starší), nové lokality ho nepotvrzují, a proto navrhuji jeho existenci dále neuznávat. Překryv stupňů HD2 a LA na základě zhodnocení vývoje sídlišť, zejména nově v těšetickém mikroregionu, nebyl prokázán. Pokud dochází ve stupni HD2 (III-1) k překryvu, lépe řečeno k vytvoření „smíšeného horizontu“, tak jen s VK. Stupeň Prosiměřice (III-2) byl V. Podborským velice dobře rozpoznán jako mladší než stupeň Jaroměřice (III-1) a je možno ho ztotožnit ze stupněm HD3.

S. Stegmann-Rajtárová (1992b) – autorka se zaměřila v části práce k řešení problematiky přelomu doby bronzové a halštatské na Moravě. Sledovaný chronologický úsek byl vymezen absolutně do rozmezí 9. – 7. stol. př. n. l. (HB2 – HC2). Mezník mezi starším (HC) a mladším až pozdním (HD) halšatem je kladen do 7./6. stol. V práci se autorka věnuje analýze pohřebišť HK. Přehledy hrobů souhrnně publikovala v přehledném katalogu (*Stegmann-Rajtár 1992a*). Základem vlastního typologicko – chronologického třídění pohřebišť HK se jí stala keramika. Autorka vyčlenila dvě skupiny, které mají chronologický význam (I a II). Skupinu I synchronizovala s jihoněmeckými stupni HC1 – HC2, skupinu II se stupni HC2 – HD1. K jemnějšímu členění těchto stupňů dospěla za pomoci morfologického rozčlenění amforovitých zásobnic (Ia, Ib, IIa, IIb). Zde docházím k rozdílnému stanovisku, tento tvar nádob, což se ukazuje v HK obecně a nyní též nově v těšetickém mikroregionu, není pro jemné chronologické řazení až tak příliš vhodný, mnohé jsou závislé na dataci pomocí jiných keramických druhů. Stupeň HC tak již člení na čtyři fáze. Takto získané poznatky ověřila autorka na sídlištní keramice z Těšetic „Vinohradů“, kterou rozdělila do tří fází. Podle nich potom nastínila třístupňovou periodizaci horákovských sídlišť, přičemž některé lokality jejího III stupně přezívají do pozdního halšatu. Celková navržená periodizace hrobů staršího halšatu byla na jižní Moravě promítnuta do šesti halštatských horizontů, společných pro jihovýchodoalpskou oblast i středodunajskou oblast. Nejstarší z nich spadá do 2. pol. 8. stol., nejmladší pak do 1. pol. 6. stol. První a druhý horizont odpovídá na jižní Moravě stupni Ia, třetí Ib, čtvrtý IIa, pátý IIb. Šestému horizontu by neměly, kromě hrobů z Maref odpovídat žádné celky.

Recenzi na tuto práci provedl M. Salaš (1995, 339). S jeho celým komentářem se ztotožňuji a poukazuji na některé další výrazné aspekty práce, které nelze přijmout. Nebyly analyticky zhodnoceny hroby mladého a pozdního halšatu v čele s nově publikovaným hrobem z Budkovic (HD2). Přitom odpovídají jejímu šestému horizontu. Práce vykazuje velké rozdíly v porovnání s chronologií HK od V. Podborského (1974). Autorka neprokázala Podborského časné horákovský stupeň I na pohřebištích. Na Moravě mělo dojít k přerušování pohřbívání v důsledku tráko – kimmerijských posunů a nelze ani doložit plynulý vývoj HK z pozdní doby bronzové. Na počátku vlastního vývoje HK stojí hroby 78 a 114 z Klentnice, které nejsou pokračováním domácího vývoje a spadají na konec 8. stol. Celá její skupina I je poznamenána západním sou-

sedstvím a autorka navrhuje, aby se jako horákovský „typ“ označovaly až výzdobné prvky ve II skupině, kdy dochází ke kulturní jednotě, která končí na konci 7. stol., kdy nastává počátek mladšího halštatu (HD1).

Autorka se snažila postihnout starší stupeň HC a jen okrajově nastínila vývoj stupně HD. Jelikož je mnou předkládaná práce zaměřena na rozbor materiálu sídlištního vývoje těšetickeho mikroregionu s vývojem od stupně HC2 do HD3, zhodnocuji podrobně hlavně její analýzu sídliště ve „Vinohradech“ a její závěry vztahující se k stupňům HC2 a HD1, kde se naše práce časově překrývají.

Sídliště Těšetice „Vinohrady“ datoval V. Podborský do stupně HC2. Naznačil možnost datovat některé jednotlivé keramické kusy již do stupně HC1. S. Stegmann-Rajtárová rozčlenila toto sídliště do tří fází I – III. Autorka nekorelovala své fáze jasně s Reineckovou periodizací, nevíme, jestli její fáze odpovídají Podborského nomenklatuře sídlišť I, II-1, II-2... atd. Rozpoznala správně delší časové trvání sídliště. Nejstarší část sídliště (fáze I) synchronizuje s obj. 1 z Ostopovic, s nálezy ze sídlišť v Horákově, Ořechově, Výrovicích a Brně – Obřanech. Do fáze I řadí obj. 26, 30, 38, 47 a 52 v Těšeticích „Vinohradech“. Fáze II je dle ní současná s obj. 1 (Podborský = HC1) i 2 v Podivíně a zároveň se sídlištěm v Brně – Řečkovicích (Podborský = HD1), současné mají být ještě sídliště v Brně – Králově Poli a Skalici, obj. 2. Do fáze II autorka řadí obj. 6, 10, 31, 36, 37, 39 v Těšeticích „Vinohradech“. Fáze III je řazena již do počátku HD2 a má být částečně současná např. s Křižanovicemi, Křenovicemi, Oslavany, Střelicemi a dokonce Prosiměřicemi (Podborský = III-2 = HD3!). Do fáze III autorka řadí obj. 1, 34, 42, 43, 51 v Těšeticích „Vinohradech“.

Na základě analýzy celého těšetickeho mikroregionu můžu konstatovat, že na sídlišti „Vinohradech“ nejsou objekty časově datované do stupně HC1, aby mohly být současné s nálezy z Výrovic, datovanými jehlicí (Podborský 1970, 16). Do stupně HC1 jsou datována snad jen dvě osudí z obj. 30, ale celý objekt je mladší. Objekty, které vyčlenila pro její fázi I, jsou mladší, datované do stupně HC2. V těchto objektech je pokročilá výzdoba už klasického stupně HC2. Zejména je zde celá řada vnitřně vtuhovaných a vleštovaných misek s cípy, které se vůbec v HK ve stupni HC1 neobjevují. Autorčina fáze II je konglomerátem sídlišť z několika Reineckových stupňů. Za povšimnutí stojí současně datované lokality Podivín s růžicovou sponou (HC1) a Brno – Řečkovice (HD1). Fáze III již spojuje s pozdně halštatským vývojem stupně HD2. V Těšeticích „Vinohradech“ není nic, co by mohlo být datováno do pozdního halštatu. Ten je bohatě doložen až v Těšeticích „Sutnách“, i s přechodem stupně HD1 do HD2. Nepřípustnou práci s materiálem autorka použila na obj. 26, 30 a 52 v Těšeticích „Vinohradech“. Sídlištní objekty stupně HC2 byly současně přičleněny k charakteristickým nálezům její I i III fáze (Stegmann-Rajtár 1992b, 156-157). V obj. 46 klade bílé malování na osudí do III fáze! Provedené rozdělení nelze akceptovat. Autorka rozčlenila sídliště ve „Vinohradech“ do Reineckových stupňů HC1 – HD2! Na závěr kapitoly o sídlišti ve „Vinohradech“ dochází k závěru, že zde chybí zboží podolské „skupiny“ (nepoužívá se). Sídliště ve „Vinohradech“ neobsahuje opravdu typické tvary podolské keramiky, protože mezi koncem stupně HB3 a nejstaršími objekty v Těšeticích „Vinohradech“ leží období celého stupně HC1.

Sídliště v Těšeticích „Vinohradech“ lze rozdělit dle Reineckovy periodizace do stupňů HC2 a HD1. Souhlasím s V. Podborským, že některé nádoby z obj. 30 (dvě osudí) mohou souviset se stupněm HC1. Konec sídliště lze bezpečně, na základě celko-

vého vyhodnocení těšetického mikroregionu, zařadit do stupně HD1. V tomto stupni dochází k paralelnímu vývoji s tratí Těšetice „Sutny“, SV i ZV. Zde je teprve doložen na ploše ZV vývoj pozdně halštatských stupňů HD2 a HD3.

Jelikož se v práci zabývám sídlištními celky nebudu zde analyzovat hlavní část autorčiny studie, týkající se hrobů. Pokusím se zhodnotit jen některé chronologicky důležité jevy. Jak autorka sama konstatovala, kovových předmětů umožňujících citlivější datování hrobů není mnoho a až na několik výjimek lze k datování použít prakticky jen keramiku. Rozčlenění stupně HC v hrobových celcích na čtyři fáze na základě keramiky považuji za přecenění její vypovídací schopnosti. Dynamika postižitelných změn na dobře datovatelných celcích je zatím bezpečně rozpoznatelná přibližně v padesátiletých Reineckových úsecích. Tuto výpovědní schopnost keramického materiálu, i když nevhodně, autorka sama ověřila na sídlišti ve „Vinohradech“. Samotná výpovědní schopnost keramiky v hrobech není ve srovnání se sídlištní větší. Nelze se tudíž domnívat, že hroby můžeme pomoci keramiky datovat do kratších úseků. Snad na déle trvajícím, velkém a na „kovy“ bohatém pohřebišti.

Poslední bod, který chci zhodnotit, je konec ukládání hrobů HK. Autorka vyčlenila 5 horizontů ukládání hrobů HK. Jako poslední horizont, spadající na počátek 6. stol., vyčlenila šestý horizont do něhož klade již jen pohřebiště v Marefách a jinak pro něj nenachází žádné hrobové celky. S tímto názorem není možno souhlasit ze dvou důvodů. Pohřebiště v Marefách bylo zcela oprávněně zařazeno i do stupně HD2, tedy do 2. pol. 6. stol., nespadá tedy ani do jejího šestého horizontu, ale do nevyčleněného 7. horizontu, pro který badatelka nenašla již žádné hroby v HK. Ovšem ze stupně HD2 je známo několik žárových i kostrových hrobů a nic nenasvědčuje tomu, že pohřbívání končí na konci 7. stol. Jde např. o hroby stupně HD2 z Budkovic (spony), Morašic 2 (amfora s vertikálním žebrováním), zejména Vojkovic, hrob 117 (lahvovitá osudí, vekerzuská miska a pintadera), Kyjovic (keramika) a Slavkova u Brna (kolkované misky). Tyto obsahují nesporně pozdně halštatské předměty. Existují i náznaky hrobů ze stupně HD3, a to z lokality Podolí.

Část analýzy S. Stegmann-Rajtárove o moravských sídlištních obsahuje postupy řazení materiálu, které nelze akceptovat. Autorka dospěla k nezvyklému datování obj. 26, 30 a 52 v rozmezí Reineckových stupňů HC1 i HD2!, tj. v období od 1. pol. 7. stol. až do 2. pol. 6. stol. Na část práce o sídlištních HK nelze nahlížet s důvěrou z těchto i výše uvedených důvodů. Celková koncepce konce pohřbívání na Moravě neodpovídá existující materiálové základně HK a bude znovu zhodnocena v připravované práci.

J. Nekvasil (1993) – pozornému čtenáři kapitol „*Před branami historie*“ a „*Keltská okupace Moravy*“, v současné době základních studiích o době železné na Moravě, publikovaných v *Pravěkých dějinách Moravy*, jistě neušel fakt, že autoři jmenovaných kapitol mají poměrně rozdílný názor na přechod, popř. překryv konec HK a časného latěnu, tedy přesněji na 5. stol. př. n. l. Na str. 337 je nabádáno ke srovnání přechodu starší a mladší doby železné. Autoři kapitoly o halštatu J. Nekvasil a V. Podborský kládou tuto hranici k roku 370 př. n. l. Autor kapitoly o časném latěnu M. Čižmář stejnou hranici klade už k roku 450 př. n. l. Pokusím se o rozbor tohoto rozdílného chápání obou období a zaujmu vlastní názor k tomuto zásadnímu problému. Chronologie komplexně vyhodnocené HK vychází z dělení materiální základny sídlišť a pohřebišť do Reineckových stupňů. U sídlišť je pět základních stupňů odrazem maximálního

možného členění pramenné základny (a to jen u lépe datovatelných celků). S pojetím počátku (HC1 = I) a klasického stadia (HC2 = II-1, HD1 = II-2) bez výhrad souhlasím. Nutný posun v náhledu na počátek pozdního halštatu (HD2 = III-1) vidím v tom, že ho nekladu k roku 500 nebo 480 př. n. l., ale již do poloviny 6. stol. Tento vrchol vývoje HK spojuji se stupněm HD2, tj. 2. pol. 6. stol. Snad bude možné stupeň HD2 v budoucnosti dělit na dílčí úseky a tento vrchol ztotožnit pouze s některým úsekem. Shodu předkládané a komentované práce vidím v podobném náhledu na vrchol vývoje HK, jde o období stupně HD2, ale posunuji ho chronologicky výrazně dopředu, tedy k roku 550 př. n. l. Autoři se domnívají, že vnější zásah z Karpatské kotliny v tomto období výrazně pozměnil vývoj HK. Konstatují, že tyto změny lze spojit se skýtskými nájezdy. Po tomto zásahu došlo dle nich teprve k přechodu ze stupně HD1 do HD2. Zde se mé pojetí výrazně liší, domnívám se, že po období ovlivnění VK dochází k společenským změnám odrážejících se v rozdílnosti stupňů HD2 a HD3. Doba vrcholného vývoje HK autorů předchází samotnému pozdnímu halštatu, já vrcholný vývoj spojuji s pozdním halštem, tedy stupněm HD2. Časově se ale shodujeme, jedná se o 2. pol. 6. stol. Naše následné pojetí vývoje je již zcela odlišné. V koncepci autorů pokračuje horákovský vývoj po celé 5. stol., stupeň HD3 má začínat až na konci 5. stol. a trvat do roku 370 př. n. l. Na základě rozboru těšetického mikroregionu (HC2 – HD3) vyslovuji jiný názor na konec HK. Předpokládám, že došlo ke konečnému horákovskému vývoji ve stupni HD3 mezi léty 500 – 450 př. n. l. a kolem roku 450 př. n. l. nastal následný plynulý vývoj do stupně LA. Dlouhý paralelní vývoj HD a LA neodráží v žádném ohledu stav pramenné základny na sídlištích, která jsou jedinou kategorií pramenů poznání přechodu HK stupně LA. Předkládaný názor koresponduje s náhledem na dané období v koncepci M. Čižmáře, odrážející souhlasný názor vývoje halštatu i v sousedních oblastech.

19. Chronologie HK

V následujících kapitolách se pokusím nastínit problematiku vývoje jednotlivých stupňů HK. Využiji chronologických pozorování dlouho trvajícího osídlení v těšetickém mikroregionu a ostatních dosud publikovaných lokalit HK. Hlavním záměrem bude postihnout vývoj na sídlištích, které včleňuji do Reineckovy periodizace. K tomuto vývoji připojuji chronologicky významné hrobové celky, a v pozdně halštatských stupních také výšinná hradiska a jeskyni Býčí skálu. Protože nově získané bohaté poznatky z lokality Těšetice „Sutny“ vyplňují časový úsek stupňů HD1 – HD3, bude moje pozornost věnována hlavně řešení stupně HD a dále přechodu k časnému latěnu. Lokalita nepřinesla nové poznatky, umožňující posun v náhledu na počátek vývoje HK. Předkládaný přehled jednotlivých stupňů je zaměřen na keramické projevy, protože ty tvoří chronologickou oporu na sídlištích HK.

Terminologicky dělíme HK dle Reineckovy periodizace na pět stupňů:

- HC1 – starý stupeň HK
- HC2 – klasický (mladý) stupeň HK
- HD1 – klasický (mladý) stupeň HK
- HD2 – pozdní stupeň HK
- HD3 – pozdní stupeň HK